

Muzej norosti, Trate

(na gradu Cmurek)

dr. Sonja Bezjak, univ.dipl.soc.

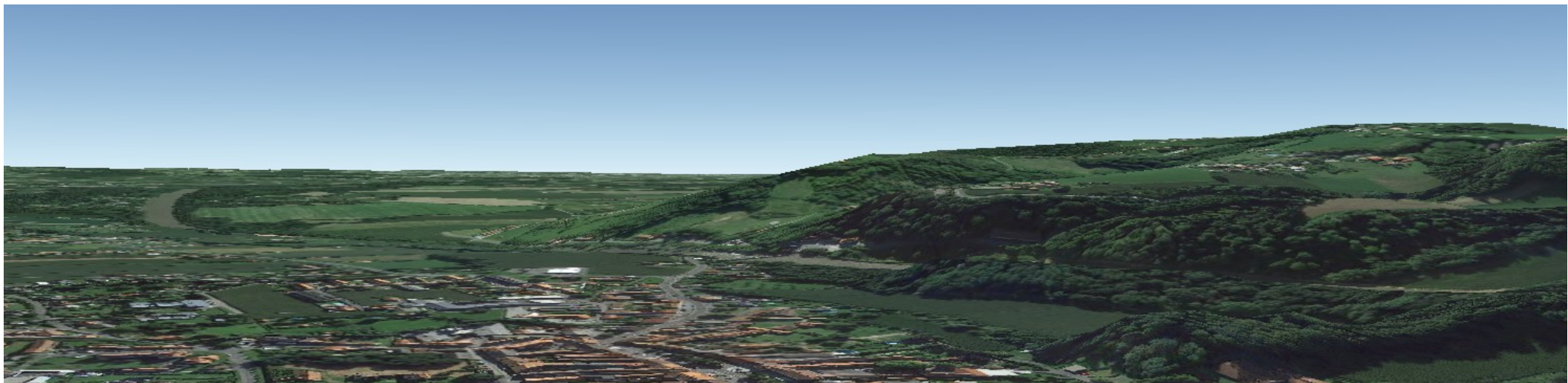
Vsebina:

- meja
- norost

- družbeno-zgodovinske okoliščine
- potencial za razvoj

Grad Cmurek, Foto: Katja Bidovec, januar 2014

Na robu Slovenskih goric

vas Trate:

- 277 prebivalcev (1.1.2013)
- občina Šentilj, Podravska regija

Prostor neštetič meja

- naravna meja: reka Mura s svojimi brzicami
- jezikovne, kulturne, narodnostne, državne, politične
- občinske, upravne, regijske...
- totalna ustanova - zid

Pri mostu na Tratah

Grad Cmurek okoli leta 1864

- Most od leta 1537 (Wolfgang Stubenberg):
- prometno vozlišče, trgovanje, prosti pretok...
  - po vzpostavitvi meje 1918: šmuglanje, tihotapstvo, prebegi, črna borza...
  - od 2004 prazen prostor: nihta cona – brezposelnost, depopulacija ...

Grad Cmurek

Ministrstvo za kulturo, Direktorat za kulturno dediščino, INDOK center (fototeka - diapozitivi)

Grad Cmurek okoli leta 1864

Grad Cmurek:

- prve omembe v 12. stoletju
- od 1400 do 1930 češki Nemci Štubenbergi
- od 1930 do 1945: obrtniki, šola za nemško mladino, zdravnik, gostilna...
- po drugi svetovni vojni je država grad nacionalizirala
- leta 1948 v njem uredila Dom onemoglih

Novi Kinek z mlinom

Novi Kinek s parkom

Hansonov mlin, Petkov mlin

Novi Kinek in Hansonov mlin:

- dvorec iz 1800, okoli leta ga uredi nemško-angleški par in doda bogat park
- mlin na elektriko iz 1914

Vaška posebnica

Terezija Mostler, ena prvih slovenskih fotografinj

Vaški posebnež

**dr. Sergij Kapralov, ruski zdravnik, politični migrant, navdih za Jančarjevo
novelo *Smrt pri Mariji Snežni***

Vaški posebneži

Iz albuma Darje Farasin, predsednice MK Trate

Mladinski klub na Tratah v osemdesetih, obsežno raziskavo o fenomenu v ruralnem okolju opravil dr. Rajko Muršič (Trate vaše in naše mladosti, 2000)

Dom za duševno defektne na Tratah

1. 10. 1956 na Tratah odprejo enoto Doma za duševno defektne Hrastovec z dvesto posteljami za nove "oskrbovance"

Obdobje do okoli 1970:

- bolniki in usmiljenke iz zavetišča sv. Jožefa v Ljubljani
- zaposlili so razpoložljiv kader – nešolane in brez izkušenj za delo v stroki
- dela so se priučili, bolnike vzeli za družinske člane
- z njimi delali na poljih in v hlevih
- bolniki pomagajo pri delu na okoliških kmetijah

Zavod za duševno in živčno bolne na Tratah

Prvi stalni zdravnik in izobražena medicinska sestra sta se v Hrastovcu zaposlila leta 1965. Začnejo ugotavljati, da so razmere v domu nevzdržne:

"prostorji nefunkcionalni in nezadostni, varovanci prenatrpani vanje, strokovnega kadra pa skoraj ni" (Zavod za duševno in živčno bolne Hrastovec – Trate, 50 let)

Leta 1970 potrjen sanacijsko-razvojni program, s čimer se začne prenova graščin v Hrastovcu in na Tratah ter zaposlovanje strokovnega kadra.

Obdobje po letu 1970:

- na Trate prišle prve "šolane" medicinske sestre: začele vzpostavljati higieno
- v gradu ni bilo sanitarij in kurjave
- delo na poljih in hlevih se ukine
- uvedejo se delovne terapije
- zunanji bolnike vidimo le na občasnih izhodih

Zaprtje norišnice na Tratah

Leta 1998 na Tratah:

- 4 oddelki
- 163 varovancev
- 108 zaposlenih

Leta 2004 država zapre Zavod za duševno in živčno bolne na Tratah: *"stanovalce razseli v prijaznejše oblike bivanja"*

(<http://www.hrastovec.org/>)

Od takrat je grad prazen in vsebina nereflektirana!

Grad Cmurek, Foto: Katja Bidovec, januar 2014

Grad Cmurek, Foto: Katja Bidovec, januar 2014

Grad Cmurek, Foto: Katja Bidovec, januar 2014

Zaprtje norišnice na Tratah

Iz groze zaradi nevednosti se je rodila
potreba po refleksiji.

*Kdo so bili ljudje notri, ali so trpeli, o čem so
razmišljali, koga so ljubili in kam so odšli?*

Kako naprej?

Preučiti in v središče postaviti:

- pojem norosti
- pojem meje

Delovati

Očrt strukture Muzeja norosti

1. Muzejska zbirka z razstaviščem

- svetovna in predvsem evropska zgodovina norosti (Slo, A, Hr, Hu, I)
- zgodovina zdravljenja norosti na Slovenskem (posebneži, blaznice, norišnice),
- zgodovina norosti na gradu Cmurek (individualne zgodbe)
- zgodovina odklonov od normalnega (preganjanje čarovnic, Romov, homoseksualcev)

Petkovškov avtoportret, Wikipedija

2. Raziskovalni inštitut:

- mednarodno in interdisciplinarno raziskovalno središče
- arhiv in knjižnica

"Mene je bilo grozno strah teh ljudi, ko sem prišla na oddelek. To je bila skupina 70 ljudi. Bili so zelo grdi, pa strah me je bilo. Potem sem prihajala dan, dva, tri, tam četrti dan pa so mi postali vsi lepi. Strah je šel, tako si človek to naredi, potem so mi bili vsi lepi." (Intervjuvanka Lojzka, junij 2013)

Očrt strukture Muzeja

3. Center za dezinstitucionalizacijo

- spremlja in usmerja postopek dezinstitucionalizacije v Slo,
- izobraževalna ustanova (za osebe z izkušnjo, zaposlene, študente),
- mednarodno povezovalno središče za dezinstitucionalizacijo v regiji

<http://yalebooks.wordpress.com>

4. Umetniški inštitut

- je prostor rekultivacije norosti – spodbudi odmik od medikalizacije in sociologizacije norosti
- literarna, likovna, gledališka, glasbena, filmska, intermedijska dejavnost
- delavnice, kolonije, artists in residence program
- galerija, prireditvena dvorana in letni oder

<http://artsnapper.com>

Očrt strukture Muzeja norosti

5. Center za ohranjanje in promocijo naravne in kulturne dediščine:

- raziskovanje, zbiranje, ohranjanje in predstavljanje naravne in kulturne dediščine v čezmejni regiji ter skrb za ohranitev in oživitev gradu Cmurek

• 6. Center za integracijo lokalne skupnosti

- vključevanje ljudi iz okolice gradu Cmurek v aktivnosti Muzeja
- povezovanje slovenske in avstrijske skupnosti
- vključevanje socialno ranljivih (mladi, starejši, brezposelni, invalidi, ljudje z izkušnjo norosti in ljudje z izkušnjo institucionaliziranosti)

Očrt strukture Muzeja norosti

7. Spremljevalne dejavnosti:

- prenočitvene, gostinske in trgovske storitve, po načelih trajnostnega in zelenega turizma, namenjene obiskovalcem, zaposlenim in drugim uporabnikom storitev Muzeja norosti
- dobiček iz teh dejavnosti se v celoti uporabi za delovanje muzeja

Vizija

- interdisciplinarno preučevanje kompleksnega polja norosti in razvoj inovativnega razstavnega koncepta raziskovalnih dosežkov, zanimivega tako za strokovno javnost kot za turizem
- prispevati k procesu dezinstitucionalizacije v Sloveniji in širše v regiji (Madžarska, Balkan)
- detabuizacija norosti in njena rekultivacija
- destigmatizacija ljudi z izkušnjo norosti
- povrnitev dostojanstva ljudem z izkušnjo institucionaliziranosti
- dokumentiranje zgodovine in razvoja pojma norosti
- ohranjanje, varovanje in oživljanje ne/materialne dediščine
- izgradnja in krepitev slovensko-avstrijske čezmejne skupnosti
- aktivnosti za odpravo visoke stopnje brezposelnosti, depopulacije in propada kulturne in naravne dediščine v regiji
- socialna integracija in inkluzija ranljivih skupin (mladi, stari, ljudje s težavami v duševnem zdravju, migranti, brezposelni...).

Prednosti projekta

- trajen projekt mednarodnega znanstveno-raziskovalnega, kulturnega in socialnega pomena,
- inovativen in sodoben koncept muzeja kot večplastne ustanove, ki je aktivna na vseh za njeno lokacijo in tematsko zasnovano relevantnih področjih,
- ohranitev gradu, ki je ogrožen zaradi neuporabe,
- grad je v lasti Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve,
- grad je kulturni spomenik, obdan z bogato kulturno in naravno dediščino, ki predstavlja velik potencial za razvoj turizma,
- potreba po oživitvi slabo razvite regije z visoko stopnjo brezposelnosti (vzhodna kohezijska regija),
- grad leži neposredno ob meji in je nekoč tvoril celoto s trgov v Avstriji,
- velik interes za sodelovanje s strani stroke, organizacij s področja duševnega zdravja, lokalnih skupnosti na obeh straneh meje,
- potencial za pridobivanje sredstev iz evropskih kohezijskih, socialnih skladov ...

*... evropsko zakotje, ki ga ne najdeš na nobenem resnejšem
zemljevidu.*

(Smrt pri Mariji Snežni, Drago Jančar)

Nov pogled novo središče

Muzeja norosti, Trate

Namen Zavoda Muzej norosti je celovita, tako strokovna kot laična, obravnava fenomena norosti s ciljem njegove pojmovne širitve, reaktualizacije, detabuizacije, dezinstucionalizacije in rekultivacije.

Dejavnosti Muzeja norosti:

1. primerjalno in mednarodno raziskovanje, zbiranje, dokumentiranje, ohranjanje in predstavljanje pojavnih oblik fenomena norosti, njegove zgodovine ter njegovega pomena v različnih družbenih kontekstih,
2. sodelovanje v procesu dezistitucionalizacije v Sloveniji, s ciljem detabuizacije norosti in destigmatizacije oseb z izkušnjo norosti ter njihova vključitev v širšo družbo,
3. ter raziskovanje, zbiranje, ohranjanje in predstavljanje naravne in kulturne dediščine v čezmejni slovensko-avstrijski regiji, ki je posredno ali neposredno vezana na ohranitev in oživitev gradu Cmurek.

Muzej norosti se vzpostavi kot **mednarodno interdisciplinarno vozlišče** za delovanje vseh akterjev, ki segajo na polje fenomena norosti.

Konec?

